

A szelíd pénz forradalma

(Közbirtokosságon nyugvó pénzrendszer megteremtése)¹

Összefoglalás

A pénz a közösségen belüli munkamegosztást biztosító infrastrukturális tényező: lehetővé teszi a tevékenységcsere résztvevői között az információ- és az anyagáramlást. Közösséget szolgál, a közbirtok része. A főáramlatú közgazdaságtan tárgyalja a pénz funkcióit, úgy mint: értékmérő-, csereeszköz-, felhalmozási -, spekulációs eszköz funkció, amelyek közé 1971 (Bretton Woods-i rendszer összeomlása) óta odaértik a hatalmi eszköz funkcióit. A funkciók egyidejű érvényességének a lehetetlensége globális méretű válságok formájában fejeződik ki. A döntő kérdés a harmadik funkció.

Megengedhető-e, hogy a felhalmozás akadályozza a cserét? A pénznek forognia kell, de mi indítsa el a következő állomásra, mitől forogjon? Amikor a kamat pozitív: a pénztartásról való lemondást jutalmazuk. A negatív kamat a pénztartást büntetve biztosítja a forgást.

Paradigma váltást jelent, ha elfogadjuk az ellentétes előjelet.

A szelíd pénz negatív tartományban mozgó kamatmechanizmust, közintézmények által működtetett pénzforgalmat, közbirtokként megjelenő pénzt jelent. Tartalmilag visszatér a pénz genéziséhez, formailag felhasználja az információs technológia eredményeit: elektronikus pénzként működik és forog.

Kulcsszavak: a pénz kialakulása, a pénz definíciója, a pénz funkciói, pénz hatalom, közbirtok, közösségi infrastruktúra, Hermes Trismegisztosz, a véráramlás analógiája, Proudhon, Marx, Gesell, belső elszámolási egység, decentralizált profitcenter, e-pénz, helyi pénz, kiegészítő pénz, yang pénz, ying pénz, B. Lietaer, önkormányzat

Summary

The money is the infrastructural factor ensuring division of the labor within the community: it enables exchange of information and material between the participants of the activity trade. It serves the community, it is part of the common property. The mainstream economy describes the functions of the money as the following: value metric, trade good, accumulation and speculation tool and, since 1971 (the collapse of the Bretton Woods system) the function of power tool. The impossibility of the simultaneous validity of all these functions testifies itself in the form of global crisis.

The main question is the third function. Is it acceptable for accumulation to obstruct the trade? The money needs to circulate, but what is it that should set it flowing to its next destinations? When the interest rate is positive: the renouncement from the money holding is rewarded. Negative interest rate ensures the circulation by penalising the holding of money.

Accepting the opposite sign means a change of paradigm.

The gentle money means interest rate mechanism in the negative range, money circulation operated by public institutions, money appearing as public good. It returns to the genesis of money, functionally it employs the achievements of the information technology: it functions and circulates as electronic money.

Keywords: development of money, definition of money, functions of money, money power, common property, communal infrastructure, Hermes Trismegistos, the analogy of blood circulation, Proudhon, Marx, Gesell, internal settlement unit, decentralized profit center, e-money, local money, supplementary money, yang money, ying money, B. Lietaer, local government

¹ Ennek az írásnak az első változata a Budapesti Szociális Forrásközpont által a Fővárosi Polgármesteri Hivatalban 2008. június 4-én tartott „Közösségi önfejlesztő modellek” műhelykonferenciájára, ez a továbbfejlesztett változat pedig a Magyarok VII. Világkongresszusára készült, majd ott 2008. augusztus 19-én előadásra került.

„...természetes gazdasági rendet kell megvalósítani,
amelynek egyik alapvető eleme a
gazdaság lokális szerveződéséhez való visszatérés”
Síklaky István: Létbiztonság és Harmónia, Éghajlat, 2003. 21.old.

„A pénzt a pénztulajdonosok egyoldalú szempontjai szerint
úgy tőkéletesítették, hogy az, csereeszközként használhatatlanná vált...
kulcs helyett reteszt kovácsoltak”
S. Gesell: A természetes gazdasági rend (ford.: Síklaky István),
Kétezerregy kiadó, 2004. 249.old.

A fenti két idézet főhajtás. Tiszteletadás Síklaky István (1927-2005) és Silvio Gesell (1862-1930) munkássága előtt. Az idézetek visszaadják az itt következő írás lényegét: a **lokálisan szerveződő, természetes rendet tartó közösségek együttműködését szolgáló pénzrendszer követelését.**

Alapfogalmak: a gazdaság, a pénz

A gazdaság, a gazdálkodás mindenkori, tehát adott időszakra jellemző formáját nem tekintjük örökérvényűnek, hanem azt, mint az ember és a természet közötti kommunikációként tételezzük.

Sőt még pontosabban azt állítjuk, hogy a gazdálkodás nem más, mint a bennünket körülvevő külső természet és az emberi lényegünket kifejező belső természet egymásra hatása, a kettő közötti bonyolult kommunikáció.² Elfogadjuk, hogy a piac nyelve a pénz, de azt kívánjuk, hogy a kommunikáció ne pusztán információcserét, akaratközlést, hanem jó esetben viselkedési összhangot megteremtő együttműködést jelentsen. Minden közösség minden tetteivel gazdálkodást valósít meg, a saját belső és külső természetének **egyidejű** művelését,³ gondozását végzi.

Rögzítsük még egyszer: a gazdálkodást kommunikációnak tekintjük, viselkedésnek és nyelvhasználatnak. Meg kell találnunk a bennünket szolgáló gazdasági nyelvet, és így a ránk jellemző válasz, felelet lesz a mi magyar magyarázatunk. Karácsony Sándor⁴, Lange Irén⁵, Pap Gábor nyomán tudjuk, hogy beszélt és írott nyelvünk hű tükrözője karakterünknek. A nyelvhasználat és a világértelmezés összefüggésére is rávilágít Erich Fromm⁶ a „Birtokolni vagy létezni? Egy új társadalom alapvetése” c. művében, itt ő az emberi lét két egzisztenciális módját különbözteti meg: a birtokló és a létező típust. Viszont a könyv fordítója, Hidas Zoltán jelzi csak a magyar nyelvnek az indoeurópai nyelvektől eltérő sajátosságát. A birtoklás egzisztenciális módjánál Fromm szerint a világhoz való alapvető viszony a birtokbavétel és a birtoklás – lsd. az „I have...”, „ich habe...” igei szerkezeteket; míg a létezés egzisztenciális módja egyrészt a birtoklás ellentéte, másrészt ez eleven kapcsolatot jelez a világgal. Ez fontos megállapítás a későbbiek szempontjából, amikor a szelíd pénzrendszer bemutatásánál tárgyaljuk az egyén és a közösség pénzhez való viszonyát és a pénz közösségen belüli szerepét. Itt most csak jeleznénk, hogy a két legfontosabb rendszer-ismérv a pénz egyéni birtoklásának megengedhetősége és az egyének egymás mellé vagy alárendeltsége.

² Az érdeklődők számára gazdagon csörgedező forrásként ajánlható Vass Csaba munkája: Bevezető fejezetek a társadalom-gazdaságtanba, TTFK Kölcsey Intézete, 2005,

³ A fenti gondolat megértését segíti, ha a kultúra szavunk eredetére gondolunk: „cultura” latin szó, amely művelést, megművelést, szántást-vetést jelent.

⁴ Karácsony Sándor (1939): A magyar észjárás, Magvető Kiadó, 1985.

⁵ Lange Irén: A magyar nyelv sajátosságai... www.kitalaltkozepkor.hu/langeiren_amagyar nyelv.html

⁶ E.Fromm(1976): Birtokolni vagy létezni? Egy új társadalom alapvetése. (ford.: Hidas Zoltán) Akad.K. 1994

Összefoglalva az eddigieket: A pénz kialakulása szerves fejlődés eredménye, a gazdálkodó közösségeket szolgálja. A pénzrendszer intézményrendszert jelent, amely megegyezésre, kölcsönös elfogadásra épít, közösséget szolgál. Működtetése annak a közhatalomnak a feladata, amelyet a közösség a maga ügyeinek intézésével megbízott.

A pénz funkciói a főáramlatú közgazdaságban

A mostanság oktatott pénzügyi tankönyvek első oldalain szerepel a pénz funkcióinak ismertetése, amelyet egyúttal a pénz definíciójának is tekintenek ugyanezen tankönyvek. A pontos meghatározás kikerülése, nem-vállalása a lényeg (vagyis a mélyben húzódó igazság) és a megjelenés (a felszíni, a tapasztalati valóság) ellentmondását, feszültségét sejteti. A pillanatnyi törvényesség mögött visszaszorítva, de ott húzódik az időtlen, vagy inkább örökidejű igazság.

A pénz rendeltetése az alábbi négy szereppel fogalmazódik meg. Elemezzük ezeket a következőkben, s látni fogjuk, hogy a jelzett feszültség logikailag is, és tapasztalati úton is levezethető, vagyis a négy funkció egyidejűleg nem teljesülhet. A négy szerep a következő:

1. A pénz értéket mér, értékeket tesz összehasonlíthatóvá, ezért **értékmérő**⁷ funkciója van.
2. Lehetővé teszi a tevékenységek cseréjét, vagyis **forgalmi eszköz** funkciót tölt be.
3. Vagyont képvisel a **felhalmozási eszköz** funkció okán.
4. Spekuláció tárgya és eszköze. Ilyenkor a **spekulációs eszköz** funkciója érvényesül.

A fentiek a jelenleg uralkodó pénzrendszer sajátosságai. Ezt a felsorolást ki kell egészítenünk egy ötödikkel (ezt e jelzett tankönyvek többnyire már kihagyják, vagy csak szépítve nevezik meg). Három lépcsőben teljesedett ki a pénz 5 funkciója: a pénzkibocsátás jogának magánkézbe kerülésével (1913, Federal Reserve létrehozása), a Bretton Woods-i rendszer 1971-ben bekövetkezett összeomlásával, majd pedig az elektronikus pénz elterjedésével a fiat-pénz⁸ elvesztette maradék materiális kötődését. Adós-hitelezői viszony által kerül a forgalomba, nincs mögötte fedezet, ezért tiszta ígérvényé vált. Az éter hullámain terjedő bit(falat)-nyi információ. Kötelezettséget jelent egyfelől és behajtási jogot másfelől. Tiszta energia, vagyis hatalom. Ács József⁹ uralomra jutott absztrakciónak nevezi. A fiat-pénzrendszer a semmiből „teremt” vagy inkább csinál pénzt. Csinál (mert a teremtés számunkra egy magas szintű fogalom), ő a semmiért kamatot kér, és tényleges termelésre, szolgáltatásra szólít fel. Mivel az adósság (ez a felvett hitel, vagyis a csinált pénz meg a felszámított adósság összege) mindig nagyobb mint a csinált pénz, ezért a kamatot ismét csinált pénzzel kell megfizetni, a ciklus újra indul. Az adósságok rendszerszintű visszafizetése lehetetlen. A forgalomban lévő pénzmennyiség szükségszerűen nő, az infláció garantált.

A pénz mostani megjelenési formájában a hatalom szimbóluma, vagyis kialakult a pénz ötödik funkciója a **hatalmi eszköz funkció**¹⁰. Ez a hatalom a tőkeként működő pénz tulajdonosaihoz, természetes személyek csoportjához kötődik, a hatalom folyamatos újra elosztása, átrendeződése zajlik, de mindenképpen bekövetkezik a közhatalom, a közösség

⁷ Helyesebb lenne talán az „értékjelző” szóhasználat, de az előbbi a megszokott, így mi is ezt tüntettük fel.

⁸ A „fiat” a régi latin nyelvű törvények első szava. Eredete a latin 'fiere' szó, amelynek jelentése: történjék.

⁹ Ács József: Egy absztrakció rémuralma, Liget 2007. június,

http://www.epa.oszk.hu/01300/01348/00060/07_06_13.html

¹⁰ Külön lehetne tárgyalni a „világpénz funkció”-t, mint a hatalmi funkció egy megelőző alakját, de mivel ez is hatalmi erőket juttat érvényre, ezért nem tárgyaljuk külön. Megjegyezzük, hogy a hatalmi fölény itt még államokhoz, valutaközösségekhez kötődik.

erejének gyengülése.¹¹ A közhatalom fokozatosan elveszíti törvény-alkotói és törvénybetartatói képességét. Sarkítva: ahol a hatalomnak joga van, ott ellenszegül a jog hatalmának és megsemmisíti azt. Globalizálttá vált modernkorunk fejre állított módon, zsarolásként érvényesülő ellenállási záradéka¹² ez. A pénz így gazdasági jelenségből, gazdaságot szervező, szolgáló infrastruktúrából kifosztást lehetővé tevő hatalmi eszköz lett¹³. Bekövetkezett az absztrakció rémuralma (lsd.: Ács i.m.).

Valóban megtörtént a rendszerváltás (transition, ahogy az angolszász irodalom mondja) az 1970-es években - csak nem ott, akkor és úgy, ahogy számunkra később értelmezték, mert az már legfeljebb csak egy fedőprojekt volt. A tényleges rendszerváltás globálisan zajlott és a lényege az volt, hogy a pénzügyi szféra fölénybe került a termelő szférával szemben. Magyarország számára gazdacseré történt, de legkevésbé földrajzi értelemben: az új birodalom „szimbolikus térben épül fel és, így sokkal rejtettebb, következésképp lényegesen hatékonyabban fosztja le a magyar társadalom érték-mezőit, mint azt az előzők tették”¹⁴.

A funkciók egyidejű érvényességének lehetetlenségéről

A szervesség a Hermész Triszmegisztosz-i bölcsességet, vagyis az "amint fenn, úgy lenn" igazságát, a makrokozmosznak és a mikrokozmosznak egységes törvények szerinti rendeződését jelenti. Ahogy az emberi testben a vér, ugyanúgy szállítja az információt és az energiát a gazdaságban a pénz. Mi történik a testünkkel, ha a véráramlás valahol elakad, leáll vagy feltorlódik? Trombózis, agyér-katasztrófa, stb. következhet be¹⁵. Erről nincs, de egy másik bomlasztó jelenségről, a budapesti dugókról már mindenkinek lehet saját tapasztalata.

Az értékmérő, a forgalmi eszköz, a felhalmozási eszköz, a spekulációs eszköz és végül a hatalmi eszköz funkció megjelenése civilizációnk egy-egy, történelmileg jól leírható, értelmezhető korszakában jelent meg. Viszont az időről-időre bekövetkező konjunkturális és szerkezeti válságok már korábban is, mostani globális válságunk (a gazdasági-társadalmi polarizáció fokozódása, a klímaváltozás tényei) pedig már mindenképpen azt bizonyítják, hogy az öt funkció egyidejűleg nem érvényesülhet. Földünk lázas állapotba került, a belső és a külső természet teremtő együttműködése véglegesen és végletesen megbicsaklott, összeomlás fenyeget.

Az értékmérő és a forgalmi eszköz funkció érvényesülése tevékenységcserét lehetővé téve biztosítja a munkamegosztást, így minden civilizáció, minden civilizált közösség létalapjának tekinthető, hogy legyen egy ezt biztosító pénzrendszere. A döntő a harmadik, a középső: lehetővé tegyük-e, hogy a pénz felhalmozásra érdemes minőségében önmaga forgását is nehezítve akadályozza a cserét?

¹¹ A lobbis tevékenységek alapja, hogy néhány multinacionális vállalat jövedelme már több mint egyes nemzetállamok GDP-je.

¹² Az Aranybulla a királyi főhatalom vétségének esetére, a nemzet tagjai számára nem csak jogként, de kötelességgként írja elő. A mentelmi jog, mint parlamenti intézmény csak jog, amely elődelesen a képviselő személyét védi. A Kossuth téri kordonbontás lett volna az első eset, amely közösségi célú ellenállás lett volna.

¹³ A kifosztás megláténél Dr. Bencze Izabella értelmezését követjük, mely szerint a jogellenesség nem feltétel, elég, ha az fenyegetés, erőszak hatása alatt történik. Lsd.:Dr. Bencze Izabella: A nemzeti vagyon sorsának alakulása a rendszerváltozás után, in: A fordulat. A Magyarok VII. Világkongr, IV. kötet, 296..old.

¹⁴ Bogár László: A „rendszerváltás”, mint kísérlet Magyarország felszámolására, in: A fordulat. A Magyarok VII. Világkongr, IV. kötet, 303.old.

¹⁵ A talán kissé profán analógia érvényes normális esetben is: étkezés utáni hasi vérbőség léphet fel, építkezések környékén akadozik a forgalom.

A harmadik funkció mintegy 500 évvel ezelőtt, a kamatfelszámítással vált elterjedté, ekkortól a pénz a vagyon képviselőjén túl vagyonképződésre is alkalmassá vált. A nagy világvallások elítélték a kamatszedést. Aztán az iszlám kivételével az egyértelműen tiltott tevékenység megengedetté vált. Luthernél még csak feltételes jóvátételként, a kettős kár jóvátételeként jelent meg a kamat: késedelmes visszafizetés esetén meg kell téríteni a kölcsönt adó esetleges költségeit és elmaradt hasznát. Csak ezután, Kálvinnál vált a kamat a pénzkölcsönzés megszokott díjává. A korábban jószággal, élő minőséggel, tehát étellel mért és számon tartott vagyon mércéjévé a pénz vált.

Mint mondtuk, a mindent eldöntő pont a pénz és a kamat viszonya. A másik kettő, a negyedik és az ötödik funkció a kamat működési mechanizmusát kiszélesítve és elmélyítve lehetőséget ad a spekulációra, majd pedig a hatalom érvényesítésére.

A pénznek forognia kell, de mitől forogjon?

Az 1972-ben forgatott Kabaré film dala sokunknak ismerős: „Money makes the World go round” – vagyis: A pénz forgatja a világot. A tevékenységek cseréjét, a közösségen belüli munkamegosztást pénznek kell közvetítenie. A pénznek forognia kell, mint a labdának, ha labdajátékot szeretnénk játszani. Ezt éneklő a testét áruba bocsátó prostituált és tudja ezt a földjének gyümölcsét piacra vivő termelő is.

Milyen legyen az a mechanizmus, ami a pénz állandó körforgását biztosítja? Mai világunkban a kamat felszámítása biztosítja ezt, amelyet szinte axiomatikusan pozitív nagyságúnak tételezzük. Pozitív, mint a gravitáció. A pozitív kamatú pénzrendszer a megszokott forma, már fel se tűnnek jellegzetességei. Röviden szedjük logikai sorrendbe és elemezzük, mit is jelent a pozitív kamat!

A pozitív kamat, mint az egyik lehetséges forgató erő és sajátosságai

A kiindulási pontunk, hogy hagyományosan pozitívnak tekintjük a kamat nagyságát .

- a. A pozitív kamat megosztja az árucserében résztvevő javakat pénz és nem pénz jellegűekre. Cserére való készségük, likviditásuk eltérő.
- b. A fenti megosztás bekövetkezik az embereknél is: pénz- és egyéb jószágtulajdonosokra: A pénztulajdonos fölénybe kerül az árutulajdonossal szemben.
- c. Az árutulajdonos áruja romlékony, rozsdásodó, rothadó..., tehát ő inkább cserére kényszerített.
- d. A pénztulajdonos visszatartja pénzét számottevő saját kár nélkül, megakadályozhatja hogy a pénz betöltse közösségi feladatát, a tevékenységcserét.
- e. A visszatartás alapján a pénztulajdonos pozitív kamat formájában követeli a jutalmát, ha lemond pénzének használatáról, vagyis árura való becserélhetőségét másnak engedi át.
- f. A fenti lemondás időleges, a kamatos kamat alapja ez.
- g. A visszatartás (a forgalom megakasztásának) ellenszere a kamat, angolul *interest*. A szó (egyéni szintű) érdeket is jelent az angolban. Ez is mutatja a két fogalom, az egyéni érdek és a kamat azonosságát.
- h. Az érték többlet (mai szóval hozzáadott érték) ugyan a termelőszférában keletkezik, de ez a pozitív kamatú pénzforgalomban, - pénzrendszer által realizálódik.
- i. A realizálódás valójában azt jelenti, hogy a pénzügyi szféra által csökken, módosul az értéket előállító elsődleges jövedelemtulajdonosok (vállalkozók, munkások) haszna.

Ami a pozitív kamat elfogadása mögött van

A pozitív kamatú pénzrendszer megkülönbözteti a cserében résztvevőket, az áru és pénztulajdonosokat. A csere kényszere nem egyenlő mértékben érvényes rájuk, még akkor is így van ez, ha mindkét félnek érdekében áll a csere. Világunk jelenségei, élőlényei, a munkával előállított javak, mind magukon viselik a mulandóság jegyét. Keletkeznek, születnek, aztán elmennek, elmúlnak. A csere másik elemére viszont ez nem vonatkozik.

Gördülékenyebb lett a csere, de ezzel kiváltságos szerepbe került a pénz tulajdonosa: az övé romlatlansága miatt értékálló¹⁶. A gazdaság résztvevői közül egyedül ő úgy is dönthet, hogy elreteszezi a pénz útját, a pénzforgalmat megakasztja. Korábbi hasonlatunkra gondolva, mintha a szívbillentyű leállna, vagy mintha a labdajáték résztvevője nem akarna passzolni. A pénznek forognia kell, mert különben nincs tevékenységcsere, munkamegosztás.

Adjunk neki jutalmat, köszönjük meg, ha lemond – mondja a pozitív kamatú pénzrendszer. Ez tovább erősíti a pénztulajdonos kivételezett helyzetét, vagyis azt hogy ő egy, a közfunkciót ellátó közösségi-infrastrukturális elemet magánszereplőként birtokol. A kamat a pénz, a tőke időegységnyi szolgáltatásának, rendelkezésre bocsátásának a díja¹⁷. Ezáltal az időnek pénzértéke és a pénznek időértéke lesz, amit munkával kell megszolgálni. Kinek? A vállalkozónak és alkalmazotjának.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a mai, pozitív kamatozású, tehát kamatszedő magánpénzrendszer két alapvető, rendszer-meghatározó tulajdonsága, hogy kamatos kamatmechanizmust működtet és közérdek helyett a pénztulajdonosok egyoldalú szempontjait érvényesíti.

Lássuk mik is ennek a fajta rendszernek (amely történelmileg az 1500-as évek derekától vált általánossá) a következményei. A leírás az első pontot kivéve szűkszavú és rövid lesz, mert így vagy úgy már mindenki saját bőrén is érezheti. Indulásként rögzíteni szeretnék, hogy Marxszal ellentétben, mi miben látjuk a kizsákmányolás, vagyis a jogosulatlan értékelvétel lehetőségét: nem általában a magántulajdon, hanem a pozitív kamatozású pénzrendszer, és még inkább a magánpénzrendszer a kizsákmányolás (semleges megfogalmazásban: a rendszerromboló allokációnak) a forrása.

A pozitív kamatú pénzrendszer hatásai

- A. Az értéket előállítók jövedelme, vagyis a vállalkozók profitja és a munkások mellett részesedést kér egy, az érték előállítás folyamatában nem résztvevő szereplő, az első kettőnek az ő jövedelmét is ki kell termelnie. Mintha a dobókocka, amely a társasjáték folytatását biztosítja egy és csak is egy résztvevőé és nem a közösségé lenne. A dobókocka tulajdonosa monopolhelyzetéből adódóan jut jövedelemhez, ő nem vesz részt a munkában, az érték-előállításában. Ráadásul:
- B. Mivel a kölcsönt a használati díjjal, vagyis kamattal megnövelten kell visszafizetni, ezért ez állandó növekedési kényszert jelent.
- C. A növekedési kényszer miatt fokozódik az ember és a természet túlhasználtsága, jóllehet semmilyen zárt rendszer nem visel el belsejében végtelen növekedést.
- D. A polarizáció fokozódik, ez súlypont eltolódással, borulásveszéllyel jár.

¹⁶ Ez a megállapítás csak normál gazdasági helyzetre igaz, kiélezett helyzetben előfordul, hogy az arany, a pénz semmit nem ér.

¹⁷ Mint a magánutaknál az útdíj. Vagy: ha a közösség nyelvét valaki saját kizárólagos tulajdonának tekintve nyelvhasználati díjat fizettetne.

- E. Az aránytalanságok növekednek, különbségek fokozódnak mind a gazdaságban, mind a társadalomban.
- F. A fenti hatások felerősödtek, amikor a földet, a munkaerőt és a pénzt magát is áruvá téve az ezekhez való emberi viszonyt piaci erők hatása alá utalták¹⁸.

Proudhon-Marx-Gesell

Elmélettörténetileg, politikatörténetileg igen fontos kérdés ki, hol látta a bajok okát, ennek alapján milyen gyógymódok fogalmazódtak meg és milyen gyakorlati megoldások kerültek bevezetésre. Izgalmas, mint egy krimi.

Proudhon rájött arra, hogy az áru és a pénz, tehát az árutulajdonos és a pénztulajdonos viszonya nem szimmetrikus, ő az árut próbálta meg a pénzzel azonos minőségűvé tenni. Ezért cserebankokat szervezett, hogy kiiktassa a pénzt, de megbukott vele. Nem gondolt arra, hogy az, ami természeti adottság, mint az áru romlékonysága, azt nem lehet megváltoztatni. De a pénz örökbecsű volta az viszont nem természeti tulajdonság!¹⁹ Az áru és a pénz természetét csak úgy közelíthetjük egymáshoz, ha ez utóbbit tesszük az áruhoz hasonlóan romlandóvá közösségi megállapodások, törvények segítségével. Ahogy a pénz nem más, mint ember által társadalmi szerződés-ként előállított eszköz, ugyan úgy társadalmi szerződés-ként módosítható is az. Civilizált emberi közösségek a maguk életének és munkamegosztásának könnyebb megszervezésére társadalmi szerződés-ként kialakították a pénzhasználatot, mint közösséget szervező intézményrendszert.

És most itt adjuk át a szót Silvio Gesellnek, aki megmagyarázza, hogy a szocialista törekvések ideológusai miért szorították ki és miért hallgatták agyon Proudhont, miközben Marxot 50 évvel később piedesztálra emelték: „ennek a marxi elmélet reménytelensége és ennek megfelelő ártatlansága az oka”²⁰

Milyen utat javasoltak a marxisták? Gesell 1916-ban jövőbelátó módon fogalmazott: „nincstelenség politikai túlerejének megteremtése szervezésük révén” amely szervezés azóta tudjuk, hogy mit jelentett: kezdetben agitációt, forradalmi hangulat kialakítását és szítását, később a forradalom kiérettetését. Egész Európa megszenvedte a kommunizmus kísértetét. Tragikus kísérlet volt.

Mit kínált fel ezzel szemben Proudhon? „Harcoljunk a pénz előjoga ellen azzal, hogy az árut és a munkát készpénzzé emeljük”.²¹ Cserebankja megbukott, mert rossz irányból kezdeményezte a kiegyenlítődést. A pénz is legyen romlékony, javasolta később Gesell.

Gesell 15-20 évre tette az elhibázott földjogból és az elhibázott pénzrendszerből kinövő mesterséges gátak lebontásához szükséges időszakot, hogy „az értékfelesleg eltűnjék és a termelőeszközök elveszítsék tőkejellegüket”.²² De az ő művének a sorsa se lett könnyebb. Könyvének írása idején talán sejtette, hogy az ő jutalma is az agyonhallgatás lesz: a pénzuralom számára még inkább veszélyes irányzatot még inkább el kellett nyomni.

Megtapasztaltuk a közép-európai szocializmust, ennek során később a szövetkezeti mozgalmat is hiteltelennítették.

¹⁸Polányi Károly *A nagy átalakulás* c. művében az ipari kapitalizmus kialakulását írja le. A piacgazdaság dominanciájának megvalósulásával vált „az emberi társadalom a gazdasági rendszer tartozékává”. S akkor még híre se volt a derivatív műveleteknek, a tőke, a munkaerő, stb szabadáramlását se követelték. Milyen jelölő fogalmat alkotna napjaink jelenségének bemutatására Polányi?

¹⁹ A pénz értékállósága azt jelentette, hogy az ember előjogokkal ruházta fel a maga csinálmányai közül a pénzt, ezzel a teremtett világ teremtményeinek egyenlőségét megbontotta.

²⁰ Silvio Gesell i.m. 29.old. (a szerző szerint ez nem a saját megállapítása, hanem „valaki azt mondja”)

²¹ i.m.30-31.old

²² i.m. 35..old.

A szelíd pénz értelmezése

Mit jelent az eddig leírtak alapján a mi címünk? Mert most már rá kell térnünk írásunk lényegére: egy, a közösséget szolgáló pénrendszer alapvonásainak megfogalmazására. A szelíd pénz jelenti a pénrendszer lényegét. Vissza kell adnunk a pénz jogos nimbuszát. A pénz nem piszkos, csak a rendszer teszi azzá. A pénz közösségi tulajdon, a közösségi birtok, a közbirtok része. Forgalmából, utaztatásából, parkoltatásából egyéni haszon nem származhat.²³ Villámcsapásként érhet bennünket ez a felismerés, hirtelen minden talpára áll és összerendeződik. A szavak visszakapják értelmüket,²⁴ előre tör régi, veretes tartalmuk.

Például mit is jelent a tőke? A mai elterjedt értelmezés szerint a gazdaságban forgó pénzt, a pénzt fialó pénzt jelenti.²⁵ Mérő László „Az élő pénz” (Tericum, 2004.) c. könyvében a vállalat, mint élőlény evolúcióját bemutatva géntípusú örökítő-anyagnak, mónnak tekinti a tőkét. Ezzel tudományos leírást kapott az egyébként csak jogi személyiségű, tehát csinált képződmény, vagyis a vállalat és az ő általa használt, forgatott, de eredendően közösségi szolgálatra rendelt pénz örökléte, önmező szaporodása. Túl jól sikerült civilizációnk ezen lombik-bébije. Sőt, Milton Friedmann a már lombik-felnőtt felelősségének a létét is tagadta (Isd. The Corporation c. filmben elhangzott mondatait).

De a tőke kifejezés más vonatkozásban is érvényes, sőt ott él igazán. Lássuk, melyek ezek!²⁶ A természetben, ideértve az alapfogalmaknál említett külső és belső természetet, **háromféle tőke létezik, amely az élni akaró életet szolgálja.**²⁷

1. A **növényi lét tőkéje** a növény törzse, torzsája. De gondolhatunk itt a szőlőtőkére is.
2. A fejlettebb gerinces állati, ill. emberi lét tőkéje az **utód nemzését szolgáló nemzőszerv**. Az ember tőke az emberiség fennmaradását szolgálja. Kultikus tisztelet övezi, csakúgy, mint a következőt.
3. A szellemi lét megélését, továbbadását szolgálja **az ember esze-tokja**.

Ezek a tőkék természetes szervek, amelyek születnek, fejlődnek és elmúlnak. Van egy tőke, amely viszont természetellenes, és ezt már a pénzhasználatot bevezető szittyá-avar főníciaiak is büntették. A fogalomhasználat magyarázó erejű. A pénz anyaga természetesen az arany volt. Pénzeszsákban való összegyűjtését, fialtatását megtorolták. A bika pénzeszacskóvá kikészített tőke bankjelképpé vált: a herezacskó kifordítása, kikészítése után életellenes abszurdum áll elő. Az Aranybika fia az Aranyborjú. Erich Fromm említett könyvében szól arról, miként jelenik meg a birtoklás és a létezés az Ó- és az Újszövetségben: Először a pusztá kulcsszimbólum voltáról ír: olyan hely, ahol az élet szabad lét, semmilyen tulajdonnal nincs megterhelve. Majd pedig ezt olvashatjuk: „A kivonulás története tragikus véget ér. A zsidók [ekkor – Sz-Zs.] nem tudják elviselni, hogy úgy éljenek, hogy semmit sem *birtokolnak*. Bár megvannak állandó lakóhely és vezető nélkül, leszámítva azt, amit isten

²³ Csak az *interest* típusú kamatnál, mint azt korábban jeleztük.

²⁴ Le kell építenünk a fedőprojektek, az ellenkampányok hatásait.

²⁵ A két alapvető termelési tényező egyike, a másik a munka, ezek szükségesek a vállalkozás elindításához és működtetéséhez.

²⁶ A tőke-fogalmak bemutatásánál nagy mértékben támaszkodunk Práczi István: Európa elrablása és a pénz uralma, (Kadocsa Könyve, 2008.) könyvére

²⁷ Isd. Ady Endre „Intés az őrzőkhöz” c. versének „Az Élet él és élni akar” sorát.

naponta küld nekik – képtelenek látható, kézzelfogható vezető nélkül élni. Ezért alighogy Mózes eltűnik a hegyekben, a kétségbeesett zsidók arra kényszerítik Áront, készítsen nekik látható bálványt, amelynek hódolhatnak: az aranyborjút.” (Ist. E. Fromm, i.m.. 59.old.)

4. A pénzeszsák megtöltve olyasmit tartalmaz, ami az élő tőkékkel szemben nem hal meg, hanem örök, ez a kamatozó pénz, vagyis **a pénztőke.**

A föníciaiak ez utóbbi, életellenes működést szigorúan büntették: az ujjak levágása, ha nem volt foganatja, akkor a kezeké, újabb ismétlődés esetén a hóhér bárdja már a fatőkére sújtott le: ez már tényleg kapitális, vagyis főbenjáró bűn volt.

5. Aki uzorásként elkövette a természetellenesség bűnét, annak **a kivégzőtőkéen a fejét vették.**

Nem a pénzkölcsönzést tiltották, hanem a kamatfizetést értelmezték minőségében és mértékében is egészen másként. Hogyan? Megkapjuk a választ, ha a kamat szót a nyugati nyelvekben elterjedt formájában ugyan, de visszafelé olvassuk: *interès* (spanyol) visszafelé: szeretni.

Ismételjük meg még egyszer: vissza kell adnunk a pénz jogos nimbuszát. A fentiek alapján azt is látjuk, hogy a tőke, a kamat fogalmát is másként kell értelmeznünk.

De hasonlóan vissza kell térnünk az eredeti jelentéshez az *önérdek*, a *közbirtok* fogalmát jelentő szavaknál. A közbirtok egyéni célú használatával járó önérdek-működés sose járul hozzá a közösség üdvéhez.

A közbirtokosság működtetésén alapuló közösség leírása megtalálható Imreh István „A rendtartó székely falu” (Kritérion, 1973) című könyvében. Ezen írásban most csak egy mondattal tudjuk kifejezni elismerésünket az összefoglaló mű felé. E szerint:

„A faluközösség, vagy ahogyan még nevezték, a «*communitás*» valóban olyan kerete volt a székelységnek is, amely az életnek keretet nyújtott, a gazdálkodásnak, az igazgatásnak szervezett formákat biztosított, a falu lakóit egybefogta és képviselte más társadalmi alakulatokkal, főleg pedig a felsőbb hatóságokkal szemben” - 21.old.

A faluközösség, a *kommunitás* mai fogalmaink szerint az önkormányzatokat jelenti. A szelíd pénz bevezetésének lehetséges terepét véleményünk szerint az önkormányzatok jelentik. Itt jelenleg a következő törvényekre kell tekintettel lennünk.

- 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányztokról

- 1990. évi C. törvény a helyi adókról

- 2004. évi XXXV. törvény az elektronikus pénzt kibocsátó szakosított hitelintézetéről.

Ez utóbbit alkalmazhatja az önkormányzat, ha erre a célra létrehozza a maga hitelintézetét.

A szelíd pénz értelmezése két feladatot ad:

A. Definiálnunk kell az ezt alkalmazó közösség kereteit, a rendtartás alapját, vagyis a közbirtokosság terjedelmét, miben létét. A fenti mű áttanulmányozása nagyban segítheti ezt a munkát.

B. Meg kell határozni az önszerveződő közösségek, pl. önkormányzatok létének szabályrendjét.²⁸

²⁸ Ehhez ismét Imreh István munkásságát tudnánk javasolni: „A törvényhozó székely falu” (Kritérion, 1983)

A szelíd pénz értelmezésénél csak néhány alapvetésre szorítkozhatunk, a teljesség igénye nélkül:

1. Alapvetően negatív tartományban mozgó kamatmechanizmust és közintézmények által működtetett pénzforgalmat jelent. A szelíd pénznek is forognia kell, de ne azért, mint eddig, hanem fordított erő hatására és másként. Más legyen a forgató erő, fordított erő indítsa útjára. A közösség, ha úgy határoz, eldöntheti, hogy használati díjat, pénz kér attól, aki a közösség szolgálatára rendelt eszközt magánál tartja: vagyis a pénztartást ez a szabályrend nem jutalmazza, hanem negatív kamat formájában büntetni rendeli. A szelíd pénz forgási-forgatási szabályrendjének az a lényege, hogy akinél éppen akkor (abban a hónapban, azon a héten, azon a napon) a pénz van, a pénzének egy része negatív kamat visszaáramlik a közösségi pénzt kibocsátó központi bankhoz. Ez pedig egy fontos adóbevételt jelent a közfunkciók ellátására.

A pénztartást, a pénz parkoltatását negatív kamattal teszi a közösség jogossá, vagyis aki a közösség pénzét magánál tartja, az fizet, azzal, hogy a nála levő pénz egyre kevesebbet ér. A pénz forgása a negatív kamattal biztosított. Az ilyen kamatot a közösség felé (a pénzt kibocsátó közösségi intézménynek) fizetik be, szemben a pozitív kamattal, amely a pénz mindenkorai tulajdonosának (tehát nem feltétlen a kibocsátónak) jutott. Gesell nyomán a szelíd pénzt forgásbiztosított pénznek nevezzük, a két fogalmat egyenértékűnek tekintjük.

2. Elkülönült pénztulajdonosok itt nincsenek, mert a pénztulajdonos maga az egész közösség. A pénzrendszerünk ezen tulajdonságát írásunk alcíme fejezi ki: a pénzrendszer közbirtokosságon alapszik és a pénztartást megfizettető, vagyis jelenlegi fogalmaink szerint negatív kamatu kamatmechanizmust működtet. A szelíd pénzrendszer kettős lényege (tehát hogy közbirtokosságon alapszik, és a pénztartást fizetteti meg) összhangban van a Szent Korona – tannal. Hangsúlyozzuk még egyszer, hogy itt pénztulajdonos maga a közösség! Egyéni-vállalkozói szinten csak pénztartókról, a pénz mindenkorai használóiról tudunk beszélni. Ez a pénzrendszer kizárja a pénz egyéni tulajdonlását és az egyének alá -főle rendeltségét.

3. A szelíd pénzrendszerben a forgalomban levő pénzmennyiség része a közösség vagyonának. Nemzetgazdasági működés esetén a nemzet vagyonának, a nemzeti vagyonnak. Ez a rendszer nem zárja ki a bizalomra épülő pénzrendszert (tehát a fiat pénzt), de ebben az esetben a teremtett pénz ellenében, a vagyonmérleg másik oldalán végtelen szilárdságú bizalmi tőkét feltételez fedezetként.

3. A negatív kamatnagyság a pénz keresleti és kínálati viszonyai miatt felkúszhat a zérus pontig, bizonyos esetekben afőlé is. A pénzforgalmazók pénzkezelési díjat kapnak, ez a pénzkezelés adminisztratív költségének tekinthető.

4. A pénz a közösségen belül kizárólag belső elszámolási eszközként, tehát értékmérőként és csereeszközként érvényesül. Tanulnunk kell a mai vállalatok vezetőitől, jelesül a számviteli rendért felelős kontrolling szakemberektől.²⁹

A nagyvállalatok olyan decentralizált profit-központokat, stratégiai üzleti egységeket hoznak létre, amelyek egymás felé belső elszámoló árakat alkalmaznak, eredményességük önállóan értékelhető, különálló stratégia kialakítására képesek. Tehát elkülönülnek és elkülöníthetők. Ez azért is így van, mert jól definiálható termék-piac kombinációkat képviselnek. A nagyvállalatok ezen üzleti egységei jogosultak dönteni, hogy vállalaton, szervezeten (a mi fogalmi rendszerünk szerint közösségen, önkormányzaton) belülről vagy kívülről szerzik be, vásárolják meg erőforrásaikat. Belülről elszámoló áron, kívülről hagyományos piaci áron. Többletértelmet kell adnunk a számadás szónak: számvetés jelent a múlttól, ki hogyan sáfarkodott kincseivel és a közösségi pénzzel.

²⁹ A legújabb módszereket összefoglaló egyik vezető tankönyv, magyar nyelven: Kaplan-Atkinson: Vezetői üzleti gazdaságtan, Panem-Business Kft. 2003.

A szelíd pénzt működtető pénzrendszer funkciói

A következőkben soroljuk fel Silvio Gesell nyomán, hogy milyen feladatokat kell betöltenie a szelíd (az ő szóhasználatában forgásbiztosított) pénznek. Meglepően egyszerű lesz a felsorolás:

1. Biztosítsa az áruk cseréjét
2. Gyorsítsa az árucserét
3. Tegye olcsóvá a cserét.

Szelíd (forgásbiztosított) pénz hatásai függenek attól, hogy milyen körben vezetjük be. Gesell nemzetgazdasági szinten javasolta bevezetni, erre se akkor, se később nem történt kísérlet. Gesell életében is már (az ő aktív közreműködése nélkül) de később is, minden recesszió idején reménykeltő kísérletek indultak helyi, tehát nem nemzetgazdasági szinten. Ezredfordulónk idején, napjainkban is egy ilyen jellegű új hullámnak vagyunk részesei.

Az elektronika, a távközlés fejlődése hozta létre az elektronikus pénzt, röviden e-pénzt. Gesell a pénz romlandóvá tételét még csak a papírpénz felülbélyegzésével, mai szemmel nézve kissé macerásan tudta elképzelni.

A materiális alapját elvesztő, tisztán elektronikus jelnek tekinthető pénz végleg elveszítette minden közösséghez való kötődését, közösséget szolgáló erejét. Már csak hit, elvárás van mögötte, ami persze önmagában még nem lenne baj.³⁰ Ráadásul a gazdaság körforgásába nem termelés (teremtés) útján kerül, hanem alá-fölérendelt viszonylatként, vagyis adósságként.

Az új típusú szelíd (forgásbiztosított) pénznek tartalmilag vissza kell térnie a pénz genéziséhez, csak és kizárólag a közösség tevékenység cseréjét, munkamegosztását kell és szabad biztosítani. Viszont formai megjelenésében ki kell használnia az informatikai fejlődés lehetőségeit, vagyis azonnal elektronikus formában kell bevezetni. Ez esetben a Gesell javasolta negatív kamatozást már a számítógépes program biztosítja, sőt nem csak ezt, mert a szoftver programok ennél sokkal több mindenre is képesek. Ugyanakkor fel kell készülni arra az esetre, amikor a számítástechnika, az Internet-szolgáltatás működtetése nem lehetséges. Ez akkor következhet be, ha megszűnik az energia ellátás, vagy pedig a hatalom a rádiófrekvenciákhoz hasonlóan monopolizálja azt.

Ez esetben formailag a jó öreg papírt kell segítségül hívni. A forgás így lassúbb lesz, a lényeg nem változik

A szelíd pénz és a pozitív kamatú pénz viszonya

A címben jelzett kérdés megkerülhetetlen és elszakíthatatlan attól a kérdéstől, hogyan értékeljük a globalizációt. Bogár László nagyívű könyvében háromféle nézetet vázol fel:³¹

■ Tudományos állításként megjelenő hatalmi propaganda, amely szerint a globalizáció és pénzrendszere természeti jelenség. Az alkalmazkodáson kívül nem tehetünk semmit, próbáljunk meg a nyerő oldalra állni.

■ Az alternatív megközelítés a globalizáció terjedelmi kritikájának tekinthető. Eszerint a globalizáció valaminek a mértéktelessé válása, az, hogy nem veszi észre, nem kezeli a negatív hatásokat, és nem hagyja érvényesülni az elesetteket, a védelemre szorulókat.

³⁰ Az nem baj hogy hit, elvárás fűződik hozzá. A baj az, hogy előjogokat biztosít.

³¹ Bogár László: Magyarország és a globalizáció, Osiris, 2003. 142-144.old.

■ A tartalmi kritikusok a globalizációt és vele együtt az általa működtetett pénzrendszert, mint civilizációs vakvágányt utasítják el.

A globalizációt dicsőítők minden bizonnyal elvetik a szelíd pénznek még a gondolat-kísérletét is, tehát ők, ahogy mostanság mondani szokták, semmi fantáziát nem látnak benne. Számukra a kettő együtt nem összeegyeztethető. Éles határ az első és a másik két csoport között húzódik, és valószínű, hogy a középső csoport támogató bázisa a legszélesebb, legalábbis ami a pénzről való gondolkodást illeti.

Bernard Lietaer „Die Welt des GELDES” (Arena Verlag, Würzburg, 2001.) vagyis „A pénz világa” című könyvében az új típusú pénzt összefoglaló néven *kiegészítő pénz*-nek nevezi és tekinti (ld. 75.o.) A hagyományos pénz – kiegészítő pénz szükséges kettősségét a Yang-Ying fogalompárral írja le, mert hogy a kettő együtt alkot egy egészet. A hagyományos pénznek azért tulajdonít Yang-karaktert, mert azt hierarchikus kontroll alatt bocsátják ki, első sorban a versenyt támogatja, és a gazdagság koncentrációjához vezet. A kiegészítő pénzek szerinte Ying-karakterűek, mert azokat az emberek demokratikusan forgatják, ezáltal senkinek sem áll érdekében, hogy a versenyt és a gazdagság koncentrációját elősegítse. A társadalmi problémákat Lietaer a Yang-pénzek használati monopóliumára vezeti vissza, szerinte a történelem is azt bizonyítja, hogy a jólétet (Wohlstand, az ő szóhasználatában) a duális Ying-Yang rendszer biztosítja. Érvelését példákkal, úgy mint: a gyógyászattal (medicinális vs. alternatív orvoslás), a Fengshui-t kínáló építészettel, a mediációt javasoló ügyvédekkel, a természetes anyagokat kínáló szakácsokkal és asztalosokkal egészíti ki.

Ezen írás szerzője a harmadik csoportba tartozónak vallja magát: a szelíd pénzt következetes módon, kislépések útján kívánja megteremteni. Nem új világ, de új világlátás kell. Paradigmaváltást jelent, ha elfogadjuk az ellentétes előjelet. **Nem új világ, hanem új világlátás kell.**

Az új típusú pénz legfőbb attribútuma a szelidség. Szelíd, mert nem válhat önműködővé, önnemzővé. Se indulásakor, se később nem vesz fel hatalmi karaktert. Létrehívásában ugyan hasonlíthat a második csoport által megfogalmazott kiegészítő pénzhez, de eltérő világképe miatt alapvetően különbözik attól.

Mivel a globalizációt létrehívó civilizáció összeomlása elkerülhetetlen, ezért a szelíd pénzre nagyobb feladat vár rá: Noé bárkája kíván lenni. S a szelíd pénzt működtető önszerveződő közösségeknek az ókori keresztény kisközösségek példáját kell követniük.

Budapest, 2008. augusztus 19.

Szalay Zsuzsanna